

POTKNEŽIN I VIKAR KAO SLUŽBENICI KNEZOVA KRČKIH U SENJU (1271.-1469.)

Ozren Kosanović
Odsjek za povijest
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Rijeka

UDK 321.014(497.5Senj)“12/14”
342.32:929.7Frankapani
Izvorni znanstveni rad
Primitljeno: 20.5.2013.
Prihvaćeno: 19.6.2013.

U radu se razmatraju ovlasti potknežina i vikara kao službenika knezova Krčkih (Frankapani) u Senju tijekom dva stoljeća njihovog upravljanja gradom. Prilogom se preispituje dosadašnje stanje istraživanja u historiografiji te se daju neke nove hipoteze o njihovoj službi. Potknežini knezova Krčkih uglavnom su bili pripadnici dviju istaknutih senjskih obitelji. Ta je okolnost ostala nepromijenjenom tijekom 14. stoljeća iako su Krčki sami postavljali svoje potknežine. U radu se pretpostavlja da su Krčki na funkciju vikara postavljali strance nastojeći time oslabiti pozicije senjske plemićke oligarhije.

Ključne riječi: Senj, potknežin, vikar, knezovi Krčki, knezovi Frankapani, razvijeni i kasni srednji vijek

Uvod

Vlast knezova Krčkih u Senju započela je 1271. godine kada su Senjani za nasljednog potestata izabrali kneza Vida IV. Krčkog (iz Vidove loze knezova).¹ Knezovi Krčki neometano su upravljali gradom tijekom dva stoljeća, a vojnom ih je silom odande istjerao u studenom 1469. kraljev kapetan Blaž Mađar.² Kako za razumijeva-

¹ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, prir. Tadija Smičiklas et al., 18 sv., Zagreb 1904.-1990. (dalje: CD), sv. 5, dok. 48, str. 597-598. Međutim, postoji isprava iz 1260. prema kojoj su knezovi grad dobili od kralja Bele IV. (CD 5, dok. 684, str. 173-178), a da je riječ o falsifikatu dokazao je već Vjekoslav Klaić (*Darovnica kralja Bele III. (IV.) krčkim knezovima za Senj jest patvorina*, *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva*, sv. 1, Zagreb 1899., str. 262-274).

² *Listine o odnosajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike* (dalje: *Listine*), knj. 10, *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium* (dalje: MSHSM), sv. 22, prir. Šime Ljubić, Zagreb 1891., dok. 486, str. 461, dok. 487, str. 461-462, dok. 488, str. 462. Opširnije o njegovoj djelatnosti vezanoj uz knezove Krčke, usp. Vjekoslav Klaić, *Krčki knezovi Frankapani, Knjiga prva. Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (od god. 1118. do god. 1480.)*, Zagreb 1901., str. 258-263. O povijesti Senja napisan je velik broj radova. Za ovo razdoblje usp. npr. Petar Strčić, *Senj u XIII. i XIV. stoljeću*, *Senjski zbornik*, sv. 12,

nje funkcioniranja vlasti na velikaškim posjedima nezaobilazan aspekt proučavanja predstavljaju njihovi službenici, ovim se radom nastoji prikazati kako su knezovi Krčki upravljali gradom Senjom uz pomoć svoja dva najviša službenika – potknežina i vikara. Utvrđuje se iz čijih su redova dolazili u tu službu, koji je bio odnos ovlasti između ova dva službenika te se donose podaci vezani uz živote nekih od njih, a sve u cilju stvaranja šire slike vezane uz njihovo djelovanje.

Izvori za povijest Senja u kojima se može pronaći podatke o potknežinu i vikaru, a nastali u samom gradu, vrlo su oskudni. Većina njih objavljena je u *Diplomatičkom zborniku Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* Tadije Smičiklase, a nešto ih se može pronaći u *Listinama o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike* Šime Ljubića. Manji dio neobjavljene građe nastale u Senju čuva se u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu i u Državnom arhivu u Veneciji. Riječ je pretežno o privatno-pravnim dokumentima u kojima se uglavnom u protokolu isprave navodi samo ime vršitelja dužnosti. Nažalost notarske bilježnice senjskih notara nisu sačuvane. Senjski statut iz 1388. regulira ovlasti i plaću potknežina i vikara, čime predstavlja prvorazredno vrelo za taj aspekt njihove funkcije. No, podaci o nekim pojedincima mogu se pronaći u izvorima vezanim uz Krk, Rijeku i Zadar. Slijedom svega navedenog, a da bi se vjernije rekonstruiralo djelokrug rada i osobe ovih kneževskih službenika, valjalo je pronaći podatke o njima u objavljenim i neobjavljenim izvorima koji prema svom nastanku nemaju veze s gradom. Takva je potraga donijela uspjeh budući da su se mogle pobliže utvrditi okolnosti rada nekih osoba, ali su i dalje mnoge ostale praznine.

Potknežin (*vicecomes*)

U Statutu grada Senja šest se članaka izravno bavi službom potknežina.³ Prema tim odredbama bilo je regulirano da na funkciji treba biti samo jedan takav službenik.⁴ Njegova se plaća u 14. st. osiguravala iz polovice ukupnog iznosa od presuda (drugu polovicu dobivao je vikar), dok je kasnije knez sebi preuzeo sredstva od presuda pa je sam brinuo o isplati plaća potknežinu i vikaru.⁵ Potknežin je dobivao

Senj 1985.-1987., str. 1-18; Lujo Margetić, Senjski statut iz 1388., *Senjski zbornik*, sv. 12, str. 23-45; Željko Bartulović, Neka pitanja iz povijesti Senja, *Dometi*, god. 22, br. 12, Rijeka 1989., str. 850-853; Borislav Grgin, *Počeci rasapa. Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska*, Zagreb 2002., str. 99-106.

³ Usp. Mirko Zjačić, Statut grada Senja iz 1388. godine (dalje: Senjski statut), *Rad JAZU*, sv. 369, Zagreb 1975., str. 73-74; Željko Bartulović, Neki organi i službe prema Senjskom statutu iz godine 1388., *Senjski zbornik*, sv. 19, Senj 1992., str. 127.

⁴ Senjski statut, čl. 131, str. 73: *ciuitatis Senie debet habere unum uice comitem*. Stjepan Pavičić u radu Senj u svojem naselnom i društvenom razvitku od 10. stoljeća do turskog prodora (*Senjski zbornik*, sv. 3, Senj 1967.-1968., str. 333) ističe kako *vicecomes* zapravo znači podžupan. Međutim, potknežin (*vicecomes*) i podžupan nisu istoznačni termini kao što se ne može stavljati znak jednakosti između kneza i župana budući da je riječ o različitim častima. Uz to, teško da se u izvorima može pronaći kakvo uporište prema kojem bi Senj tada bio županija.

⁵ Senjski statut, čl. 133, str. 74: *Item dicti vice comes, et vicarius colligebant omnes condemnaciones, et diuidebant per medietatem inter se pro salariis eorum; aliquando dominus comes soluit providere eis de salariis et condemnaciones habebat ipse*.

fiksnu svotu od tri dukata iz dva sela senjskog distrikta (Prokike i Županov Hum).⁶ Imao je povlasticu za kupovinu mesa za vlastite potrebe u gradu (denar po libri težine od svakog mesara koji plaća daću na meso).⁷ Gradski plemići na toj funkciji bili su oslobođeni podavanja daće *tergovine* u Modrušu.⁸ Uz to, potknežin i vikar imali su sve ovlasti u izricanju presuda.⁹ Potknežin je mogao dati nalog notarar vezan uz sastavljanje i prijepis nekih isprava, za što postoji primjer kod notara Nikole, pokojnog Dominika Krčkog.¹⁰ Kao gradski rektor i predsjedatelj suda mogao je potvrditi oporuku.¹¹

Budući da je člankom 131. statuta bilo propisano jedno mjesto za potknežina, valja promotriti praksu imenovanja dvojice ili više potknežina koja je primjenjivana i prije i nakon zapisivanja te statutarne odredbe. Statut ima više slojeva, odnosno neki su dijelovi dopisani nakon 1388. godine. Lujo Margetić uvjerljivo je pokazao kako cijeli korpus statuta nije zapisan 1388., već su se u dva navrata nakon te godine dopisivali novi članci. Zbog toga je spomenuta odredba prema njegovom istraživanju dio drugog, odnosno posljednjeg nadopunjavanja statuta negdje krajem 1402. godine.¹² No, u ispravama nastalim prije zapisivanja statuta bilo je drugačijih slučajeva poput istovremenog djelovanja dvojice potknežina. U jednoj darovnici iz kolovoza 1339. navodi se u protokolu potknežin Rumsa, a u eshatokolu potknežin David kao egzaminator. Važno je upozoriti kako su u protokolu isprave navedeni knezovi Dujam III. i Bartol VIII.¹³ Jednake primjere može se pronaći u ispravama iz rujna i listopada 1374. godine. Naime, u protokolima triju isprava naveden je potknežin Andrija, dok je u eshatokolima kao egzaminator potpisan potknežin Benevenuto.¹⁴ U protokolima ovih isprava navode se braća, knezovi Stjepan I. i Ivan V. Može se pretpostaviti kako su dva potknežina istovremeno obavljala službu u gradu, zbog toga što su

⁶ Isto, čl. 134, str. 74: *Item vice comes habet de pecuniis Prochichi et Čupanihulmi ducatos tres*. Međutim, knez Bartol IX. Frankapan dao je senjskom kaptolu selo Županov Hum sa svim pripadnostima 1448. godine. Zbog toga ostaje otvoreno pitanje je li nakon toga potknežin dobivao spomenutu svotu, usp. Đuro Šurmin, *Hrvatski spomenici. Acta Croatica, Monumenta historico-juridica slavorum meridionalium*, sv. 6, Zagreb 1898., dok. 100, str. 174-175.

⁷ Senjski statut, čl. 136, str. 74: *Item dictis vice comiti et vicario defalcatur unus denarius pro libra carniarum emendarum pro domo sua per dacianum*.

⁸ Isto, čl. 165, str. 76: *Item quilibet nobilis, qui est in officio vice comitatus aut vicariatus aut est iudex est liber, et franchus cum mulis suis Modrussie a tergovina Modrussie*.

⁹ Isto, čl. 151, str. 74: *Item dicti vice comes, vicarius et iudices ciuitatis Segne habent merum et mixtum imperum et iurisdictionem ordinariam in condemnando malefactores in honore et in persona*.

¹⁰ CD 13, dok. 310, str. 427: *... predicta omnia et singula in ipsa nota reperta de mandato generosi militis domini Andree vicecomitis, prout in dicta nota reperi, ita fideliter exemplauit et in formam publicam redegei, nichil addens uel minuens (...)*.

¹¹ CD 15, dok. 43, str. 63, usp. str. 60-64: *... idem dominus vicecomes Andreas rector Segnie sedens pro tribunali in loco iuridico facta sibi relatione de predictis omnibus et singulis sufficienter et debite vt modus est Segnie (...)*.

¹² Margetić, *Senjski statut*, str. 21-23. Za starije analize slojeva statuta usp. Ivan Mažuranić, *Statut grada Senja od godine 1388. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* (dalje: *Arkiv*), knj. 3, Zagreb 1854., str. 149-150; *Senjski statut*, str. 40-41.

¹³ CD 10, dok. 339, str. 483-484.

¹⁴ CD 15, dok. 43, str. 61, 64; dok. 48, str. 67, 69; dok. 49, str. 70, 72.

tada njegovim gospodarima bila dvojica knezova. Kako bi se imalo više uvida u upravljanje posjedima knezova Krčkih može poslužiti opis stanja na otoku Krku gdje je broj potknežina ovisio o broju knezova upravljača. Kada je 1261. Venecija knezovima vratila na upravljanje otok Krk bilo je određeno da svaka loza (Škinelina i Vidova) ima kneza regenta koji je trebao upravljati kneštvom prema dobrim starim običajima.¹⁵ Nakon toga knezovi regenti umnažali su broj svojih službenika u svakom kaštelu (Baška, Vrbnik, Dobrinj i Omišalj) i gradu Krku uzimajući si za pravo da imenuju i one koji su bili u službi općine. Zbog toga je nastao spor s otočanima koji su se otišli žaliti u Veneciju tijekom listopada 1305. godine. U svibnju 1307. spor je bio razriješen te se može zaključiti, iako nije izrijekom navedeno, kako su knezovi u svakom kaštelu i gradu Krku mogli imati samo po dva potknežina (dvojica knezova rektora, po dva potknežina u pet naselja, dakle vjerojatno najviše do deset potknežina na cijelom otoku).¹⁶ Venecija je mogla spriječiti neke njihove poteze pri upravljanju otokom, ali im se u Senju ugarsko-hrvatski kralj nije uplitaio u upravljanje. Slijedom tog upravljačkog rješenja na Krku, u Senju su, iako je bio pod vlašću Vidove loze, pojedini knezovi te loze u 14. st. vjerojatno činili slično, kako bi zaštitili svoje interese. Kasnije je, kada je bio jedan knez, kao što je slučaj Nikole IV. Frankapana, djelovao jedan potknežin. To je u skladu s tezom L. Margetića o tri dijela statuta. Prema njegovoj podjeli, čl. 131, kojim se ističe kako ima biti jedan potknežin, nastao je u vrijeme vlasti kneza Nikole IV.¹⁷

U statutu se ističe oslobađanje od plaćanja daće *tergouina* na mazge kojima se nosi teret u Modruš, i to onoga plemića koji vrši službu potknežina ili vikara u Senju.¹⁸ Slijedom toga potknežin nije nužno morao pripadati senjskom plemstvu. Izgleda da potknežini, vikari ili suci koji nisu bili pripadnici senjskog plemstva nisu uživali tu povlasticu. Nada Klaić je imala drugačije mišljenje istaknuvši kako je mjesto potknežina i vikara statutom bilo isključivo namijenjeno senjskim plemićima.¹⁹ Takav zaključak izgleda djelomično opravdan. Čini mi se da su zaista, prema sačuvanim ispravama, barem dvije plemićke obitelji koje N. Klaić spominje (Radučova i Davidova) uspijevale kroz veći dio uprave knezova nad gradom biti u njihovoj službi kao potknežini. Međutim, iz isprava je vidljivo da su na toj funkciji bili i plemići iz drugih krajeva, a osobito je to slučaj kod vikara (o pojedincima na toj funkciji govorit ću dalje u radu). Daleko više pripadnika ove dvije obitelji (kroz više generacija) bilo je u funkciji sudaca te egzaminatora tijekom promatranoga perioda.

¹⁵ Listine 1, MSHSM, sv. 1, Zagreb 1868., dok. 120, str. 91, dok. 122, str. 96-97: *regere et gubernare debent secundum bonas et antiquas consuetudines (...)*.

¹⁶ Listine 1, dok. 336, str. 214-223.

¹⁷ Margetić, Senjski statut, str. 22-23.

¹⁸ Senjski statut, čl. 165, str. 76: *Item quilibet nobilis, qui est in officio vice comitatus aut vicariatus aut est iudex est liber, et franchus cum mulis suis Modrussie a tergouina Modrussie.*

¹⁹ Nada Klaić, Društvena struktura kvarnerske općine u razvijenom srednjem vijeku, *Krčki zbornik*, sv. 2, Krk 1971., str. 123. To temelji na članku statuta kojim se funkcija egzaminatora jamči nekim obiteljima.

U protokolima se privatnih isprava za period od 1271. do kraja 14. st. funkcija potknežina pri navođenju nosioca vlasti (potknežin, vikar, suci) navodi u 70% slučajeva. Zbog malog broja sačuvanih privatnih isprava u 15. st. nije imalo smisla uključivati ih u izračun jer ne pružaju jasnu sliku za to razdoblje. Slijedom navedenog ne može se u potpunom kronološkom kontinuitetu pratiti stanje u strukturama vlasti u gradu. Zbog toga nije moguće donijeti precizniji popis imena potknežina s podacima o trajanju njihova mandata (vidi Tabelu 1).

U 13 slučajeva potknežin je bio egzaminator privatnih isprava (oko 30%, od ukupno 43 isprave). Imenom to su bili potknežini Benevenuto,²⁰ Raduha,²¹ David (od roda suca Mojsija?),²² Andrija Derović²³ i drugi Benevenuto.²⁴

Neki suci su prelazili u službu knezova kao potknežini. Tako se neki Desegna (*Desegna*) navodi u travnju 1292. kao sudac, a od studenog 1295. kao potknežin te je u toj službi bio i početkom 1302. godine.²⁵ Slično njemu sudac Raduč (*Raduch*), poznat iz isprave iz travnja 1292., možda je bio potknežin početkom 14. stoljeća.

Potknežini na prijelazu u 14. stoljeće bili su Filip pokojnog potknežina Raduča? (*Phylippus condam Rad. olim vicecomitem Segnie*), Desegna, sin pokojnog Nikole (*Dessigna condam Nicolai filium*) i Raduha (Raduč). No, kako nam je na raspolaganju jedna isprava, nije moguće preciznije utvrditi kakve su bile okolnosti u kojima su navedeni potknežini djelovali. Na temelju nje se ipak može posredno ojačati teza da je u gradu bilo slučajeva istovremenog vršenja službe više potknežina. Naime, u njezinu se protokolu navodi samo knez Dujam II., što ne ide u prilog iznesenoj tezi o broju potknežina ovisnoj o broju knezova.²⁶ Međutim, kako su u to vrijeme i na otoku Krku knezovi imali velik broj službenika, što je izazvalo sukob s otočanima, vjerojatno je da su se slično ponašali i u Senju. Spomenuti, pak, Raduha vjerojatno je istovjetan potknežinu koji se spominje 1312. godine pod imenom Raduč (*Raduc*).²⁷

U izvorima se više podataka može pronaći o potknežinu Davidu i njegovoj obitelji. Njega se prvi puta navodi u protokolu isprave iz studenog 1319.²⁸ Nakon višegodišnje praznine u sačuvanim izvorima, u veljači 1333., on se u protokolu navodi kao potknežin, a u eshatokolu kao potknežin i egzaminator.²⁹ Slijedi šutnja izvora

²⁰ CD 7, dok. 68, str. 82.

²¹ *Listine* 1, dok. 301, str. 199.

²² CD 10, dok. 339, str. 484. Vidi i: Archivio di stato di Venezia [Državni arhiv u Veneciji] (dalje: ASV), Cancellaria Inferiore, Notai, b. 14, nr. 5 (25.II.1333.). Zahvaljujem dr. sc. Damiru Karbiću na ustupanju njegova prijepisa isprava.

²³ CD 12, dok. 247, str. 329, dok. 489, str. 650; *Listine* 4, MSHSM, 4, Zagreb 1874., dok. 109, str. 62, dok. 110, str. 64; CD 13, dok. 291, str. 401.

²⁴ CD 13, dok. 27, str. 40, dok. 350, str. 484; CD 15, dok. 43, str. 64, dok. 48, str. 69, dok. 49, str. 72; CD 16, dok. 82, str. 91.

²⁵ CD 7, dok. 68, str. 81, dok. 192, str. 212; *Listine* 1, dok. 301, str. 198-199.

²⁶ *Listine* 1, dok. 301, str. 198-199.

²⁷ CD 8, dok. 260, str. 314.

²⁸ Isto, dok. 445, str. 544.

²⁹ ASV, Cancellaria Inferiore, Notai, b. 14., nr. 5 (25.II.1333.).

do kolovoza 1339. kada ga se navodi u eshatokolu jedne darovnice kao potknežina i egzaminatora.³⁰ Do siječnja 1354. je preminuo jer se tada u jednoj darovnici pri opisu lokacije vinograda spominju posjedi njegovih nasljednika.³¹ Postojanje snažne koncentracije pripadnika jedne obitelji na raznim funkcijama u gradu vidljivo je upravo na primjeru Davidove obitelji. Naime, s Davidom je njegov sin Rumsa (*Rumsa*) bio istovremeno potknežinom 1339. godine (vidi Genealogiju 1).³² Rumsa je ranije bio i senjskim sucem i to 1333., a u tome je svojstvu naveden i 1338. godine.³³ Nakon više godina Rumsa se u protokolima isprava iz prosinca 1343., travnja 1344. i lipnja 1345. ponovno spominje kao potknežin.³⁴ Sucem je u rujnu 1364. bio i Vikardin, treći sin tada pokojnog potknežina Davida (*Vicardin condam domini vicecomitis David*),³⁵ ali i drugi Davidov sin Bartol (1339.-1345.) te Bartolov sin Mojsije (1365.-1375.) i Mojsijev sin Bartol (1365.-1381.). Posljednji se put Davida u nekoj od senjskih isprava može pronaći u rujnu 1374. kada je njegov unuk Nikola, sin *ser* Jakova zvanog Zava iz Furlanije (*Nicolaus filius ser Jacobi uocati Zauas de Foroiulii*), izvršio oporuku svoje pokojne majke Marije, kćeri potknežina Davida (*Marie condam matris sue ac filie domini vicecomitis David*).³⁶

Nije poznato kada, ali na funkciji potknežina bio je *ser* Tumpa, sin pokojnog Draška od roda Vukovića iz Gacke (*ser Tumpa filius condam Draschi de genere Uulcouig de Geçcha*).³⁷

U jednoj ispravi, pri opisu lokacije kuće koja se daruje, navodi se kuća potknežina Marina, sina pokojnog Novigradskog dvornika Bartola (*prope domum vicecomitis Marini filii condam Bartholi deuornicci(!) de Nouigrado*). Kako drugih podataka o Marinu nema, valja se zapitati je li on zaista bio potknežinom. Međutim, u protokolu isprave navedeni su Dujam III. i Bartol VIII. Kako očigledno postoji model – koliko knezova toliko i potknežina, nije nevjerovatno da je on zaista bio jednom na toj funkciji u gradu.³⁸

U sačuvanim izvorima daleko je najviše spominjan potknežin Andrija. On je na toj funkciji, uz prekide, bio barem od siječnja 1356. do ožujka 1381. godine. Prema tekstu njegove nadgrobne ploče zna se kako je pripadao obitelji Derovića (*Andreas Derovich*) te je preminuo krajem 1383. godine.³⁹ U istom periodu je ponekada vršio i službu egzaminatora. Tijekom navedenih godina, dok nije bio potknežin, obavljao je službu vi-

³⁰ CD 10, dok. 339, str. 484.

³¹ CD 12, dok. 162, str. 217: *heredes condam domini David olim vicecomitis Segnie (...)*.

³² CD 10, dok. 339, str. 483-484.

³³ ASV, Cancellaria Inferiore, Notai, b. 14, nr. 5 (21.X.1338.).

³⁴ CD 11, dok. 81, str. 108, dok. 92, str. 126, dok. 156, str. 203.

³⁵ CD 13, dok. 291, str. 399.

³⁶ CD 15, dok. 43, str. 61.

³⁷ CD 10, dok. 334, str. 476.

³⁸ CD 11, dok. 156, str. 203-204.

³⁹ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvaah, javnih i privatnih sgradah i t. d. u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1891., br. 786, str. 236. Na ime te obitelji nisam naišao u drugim senjskim ispravama.

kara. Od drugih se potknežina razlikuje i po tome što ga se naziva plemenitim (velikodušnim) vitezom gospodinom Andrijom, potknežinom Senja (*nobilis / generosi / militis domini Andree vicecomitis Segnie*). Istraživač senjske prošlosti Stjepan Pavičić zaključio je da je Andrija bio pripadnikom senjskog plemstva. Čini mi se kako je takav zaključak problematičan.⁴⁰ Andrija je nedvojbeno bio plemić, ali ostaje otvoreno pitanje je li bio i senjskim plemićem budući da se ne zna jesu li ga senjski plemići primili u svoje redove. Prema čl. 152 statuta to je bio uvjet da bude senjski plemić.⁴¹

U isto je vrijeme s Andrijom službu potknežina vršio Benevenuto (*Benevenuto*). On se u notarskim ispravama pretežno nalazi u eshatokolu u svojstvu egzaminatora,⁴² ali i dva puta u protokolu.⁴³ U protokolu isprave iz 1395. naziva ga se *plemenitim mužem*. U jednoj ispravi Andrijom ime navodi se iza imena vikara Pavla kojemu je dan naslov *izvorsnog viteza (egregii militis domini Pauli vicarii)*. To je jedina isprava senjskih notara u kojoj se u protokolu istovremeno navode potknežin i vikar. Osobito je zanimljiva zbog toga što je vikar zapisan na prvom mjestu. Međutim, nije jasno jesu li bili i senjski plemići.

Vrijedan podatak o odnosu knezova prema potknežinu može se pronaći u privilegiju kralja Ladislava IV. Napuljskog izdanog u rujnu 1406. godine. Njome je knezu Nikoli IV. kralj formalno oduzeo neka imanja. Istovremeno je Jakovu Raduču (poznat kao Radučić) iz Zadra (*Jacobo Radmich de Jadra*)⁴⁴ kralj dodijelio neka sela i posjede oko Senja i Baške. Izgleda kako su ti posjedi pripadali senjskom potknežinu Davidu Raduču (?) (*David Radmich*), dok mu ih nije oteo knez Nikola IV.⁴⁵ Ipak, malo je vjerojatno da je Jakov zaista uspio ući u vlasništvo te imovine. Drugi Jakov Raduč (sin Raduča) bio je potknežin u gradu 1411. godine.⁴⁶ U jednoj ispravi iz prosinca

⁴⁰ Npr. Pavičić, Senj u svojem naselnom, str. 336.

⁴¹ Senjski statut, čl. 152, str. 75: *Item quod dicti nobiles ciuitatis Segnie habent iurisdictionem creandi nobiles, et etiam ciues qui non essent de ciuitate Segnie.*

⁴² CD 13, dok. 27, str. 40-41 (prijepis, 2.III.1372.), dok. 310, str. 427-428 (prijepis, 4.IV.1375.), dok. 350, str. 484 (prijepis, 5.IV.1389.); CD 15, dok. 43, str. 64 (16.IX.1374.), dok. 48, str. 69 (15.X.1374.), dok. 49, str. 72 (15.X.1374.); CD 16, dok. 82, str. 91 (7.V.1380.).

⁴³ CD 18, dok. 33, str. 42 (15.VI.1395.), dok. 341, str. 488 (14.X.1399.).

⁴⁴ Državni arhiv u Zadru, Bilježnici Zadra, f. 0031, Spisi zadarskih bilježnika br. 8, Spisi zadarskog bilježnika Petra Perenčana (dalje: DAZd, SZB, br. 8, Perenčan), b. 1, fasc. 6, fol. 29 (5., 8.VIII.1367.) navodi se kao *ser Iacobo studente in Padua condam ser Philippi de Segna*. Kasnije se u ispravama (1381.) navodi kao doktor prava, usp. *Listine* 4, dok. 241, str. 121; Ferdo Šišić, *Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskoga, Vjestnik kr. Hrvatsko-dalmatinsko-slavonskog zemaljskog arkiva*, god. 6, Zagreb 1904., str. 4. Njegov otac, senjski sudac i egzaminator Filip Raduč, bio je ondje na tim funkcijama od 1350. do 1380. U nekim dalmatinskim komunama Jakov je bio na važnim funkcijama, a pred kraj života je bio potestat Bologne. O njegovu djelovanju u Zadru usp. Mladen Ančić, *Od tradicije "sedam pobuna" do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvome desetljeću 15. stoljeća, Povijesni prilozi*, god. 28, br. 37, Zagreb 2009., str. 49-53, 80-82, 90; Serdo Dokoza, *Tragom jedne Brunellijeve priče, Povijesni prilozi*, god. 28, br. 37, str. 105-112.

⁴⁵ Franjo Rački, *Izvadci iz kralj. osrednjega arkiva u Napulju za jugoslavjensku poviest, Arkiv*, sv. 7, Zagreb 1863., dok. 57, str. 61. Usp. za širu sliku odnosa kneza Nikole IV. prema Ladislavu IV. Napuljskom, V. Klaić, *Krčki knezovi*, str. 193-196.

⁴⁶ Hrvatski državni arhiv u Zagrebu (dalje: HDA), Pavlinski samostan sv. Spasitelj – Senj, fasc. 1, br. 9-10; Magyar Országos Levéltár [Mađarski državni arhiv] (dalje: MOL), *Diplomatikai Levéltár* [Diplomatički arhiv] (dalje: DL) 34386-34387.

1426. može ga se pronaći navedenog kao svjedoka, ali bez navoda funkcije.⁴⁷ On i Jakov Raduč iz Zadra (sin Filipa) bili su po svoj prilici bratići (Raduč i Filip bili su braća, usp. u prilogima "2. Genealogija obitelji Raduč").

U pogledu postavljanja potknežina u drugim mjestima senjskoga distrikta nema dovoljno vijesti u izvorima. Ipak, vjerojatno je kako je i ondje postojala manje brojna, ali slična struktura službenika. Primjerice, u jednoj ispravi 1359. spominje se neki starigradski potknežin Volkaso (*Volcasso vicecomite Starigradi*).⁴⁸

Malobrojne sačuvane senjske privatno-pravne isprave iz 15. st. ne pružaju mogućnost da se utvrdi tko je sve vršio tu službu u posljednjih pola stoljeća vlasti knezova Krčkih u gradu. Ipak, prema sačuvanim izvorima i mjestu navođenja, izgleda da su prema kraju 14. st. vikari knezovima *de facto* postali važniji od potknežina.

Vikar (*vicarius*)

Vikar je prema izvorima (privatnim ispravama i statutu iz 1388.) bio službenikom knezova Krčkih. U hijerarhiji njihovih službenika zauzimao je mjesto ispod potknežina. Premda nije bio njegovim zamjenikom, ovlasti su mu se podudarale s potknežinovima.⁴⁹

Kao i u slučaju potknežina, sa šest članaka senjskog statuta bilo je regulirano pitanje službe i nadležnosti kneževskog vikara u gradu. Službu je vršila jedna osoba koja nije nužno morala dolaziti iz redova senjskog plemstva.⁵⁰ To zaključujem temeljem teksta već spomenutog članka statuta vezanog uz potknežina.⁵¹ Nije nevjerojatno kako je u slučajevima kada je bilo više knezova, bilo i više vikara. Vikar je svoju plaću namirivao iz presuda koje je donosio, što je kasnije dokinuto u korist kneza.⁵² Nije moguće preciznije utvrditi kada je došlo do te promjene običaja, iako se u literaturi iznosi pretpostavka da je riječ o početku 15. stoljeća.⁵³ Pripadala su mu tri dukata iz sela Prokike i Županov Hum.⁵⁴ Imao je jednaku povlasticu vezanu uz

⁴⁷ Daniele Farlati, *Ilyricum sacrum*, sv. 4, Venecija 1769., str. 126.

⁴⁸ CD 12, dok. 489, str. 649.

⁴⁹ Oko ovoga pitanja ne postoji konsenzus. Vladimir Mažuranić ističe kako je vikar zamjenik kneza Krčkog (*Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, sv. 2, Zagreb 1975., str. 1573), dok Margetić (Senjski statut, str. 27, 30, 32) navodi kako je on pomoćnik (zamjenik) potknežina te da ga se imenovalo iz redova senjskih obitelji. Bartulović isto ističe kako je on potknežinov pomoćnik (Neki organi i službe, str. 127). Zjačić (Senjski statut, str. 48) i Milan Moguš (Senjski statut – ogledalo srednjovjekovnog Senja, *Forum*, br. 12, Zagreb 1988., str. 811) smatraju kako je u Senju on bio općinski službenik. Đorđe Milović za primjer Rijeke upozorava kako je u gradu u prvoj pol. 16. st. vikar prema statutu bio zamjenik kapetana (Način izbora i funkcije općinskih organa u Rijeci u XVI stoljeću, *Jadranski zbornik*, sv. 7, Rijeka – Pula 1969., str. 212). Tamošnji kapetan prema djelokrugu rada i ovlastima djeluje poput potknežina na posjedima knezova Krčkih.

⁵⁰ Senjski statut, čl. 132, str. 74: *ciuitas Segnie debet habere unum uicarium*.

⁵¹ Isto, čl. 165, str. 76: *Item quilibet nobilis, qui est in officio vice comitatus aut vicariatus aut est iudex est liber, et franchus cum mulis suis Modrussie a tergouina Modrussie*.

⁵² Isto, čl. 133, str. 74, usp. bilj. 5 ovog rada.

⁵³ Usp. Bartulović, Neki organi i službe, str. 127.

⁵⁴ Senjski statut, čl. 135, str. 74: *Item vicarius habet de dictis pecuniis ducatos III*. Usp. tekst bilj. 6 koja se isto odnosi i na vikara.

kupovinu mesa kao i potknežin.⁵⁵ Imao je pravo izreći kaznu dokazanom zločincu prema običajima i statutu grada.⁵⁶ Statut i sačuvani izvori ne daju uporište za odgovore na pitanja poput načina imenovanja, trajanja mandata, drugih ovlasti (djelomice) itd. Prijepis ugovora o najmu kuće iz ožujka 1372. (sklopljen u srpnju 1360.) pruža vrijedan podatak o ovlasti vikara u Senju. Tada je vikar Frizon dao dozvolu za prijepis prisegnutom gradskom notarju.⁵⁷ U travnju 1389. jednako je postupio i vikar Toma, a u vezi prijepisa jednog ugovora o najmu polovice kuće sklopljenog u studenom 1365. godine.⁵⁸

Nada Klaić je prepoznala funkciju vikara u funkciji podnačelnika koju je 1271. godine obavljao izvjesni Jakov (*Jacobus vicepotestas*).⁵⁹ Ipak, poistovjećivanje podnačelnika s vikarom nije najsretnije rješenje. Usporedbe radi, tada knezovi na otoku Krku vladaju uz pomoć potknežina, što bi moglo pridonijeti hipotezi kako se iza naslova *vicepotestas* u Senju krije *de facto* služba potknežina. No, u Senju knez svog službenika i ne može imenovati drugačije jer je on ondje naslovom načelnik, pa stoga njegov zamjenik može biti tituliran jedino kao podnačelnik.⁶⁰ Međutim, kako je vrijeme prolazilo, što je vidljivo i u kasnijim ispravama, to se izmijenilo pa su kneževski najviši službenici u gradu titulirani kao potknežini.

N. Klaić je iznijela i mišljenje kako je senjski vikar u 14. st. zapravo kraljevski vikar. Smatram da za to nema nikakva uporišta u izvorima. Uz to što je bio gradski potestat, knez Fridrik II. Krčki je 1257. godine bio kraljev vikar u Senju (*uicarius domini regis*).⁶¹ Međutim, on je ondje tu dužnost obavljao u drugim okolnostima i za kralja, dok su vikari iz 14. st. službenici kneza u gradu. Nigdje se u izvorima tog perioda izričito ne navodi za pojedine vikare u gradu da su kraljevi.

Proemij statuta iz 1388. na prvom mjestu, od uvrštenih istaknutih ljudi, ističe ime jednog vikara, viteza Tome Ripe (*Thoma de Ripa, vicario Segnie*). On je ujedno i jedina imenovana osoba kojoj je ondje jasno naznačena dužnost. Za njega i vitezove Lovru iz Krbave, Ivana iz Krka i Pavla iz Krka te Dujma pokojnog viteza Stjepana koristi se prigodna formula *vjernih slugu spomenutih gospodara knezova Stjepana I. i Ivana V. Krčkog*.⁶² Spomenuta petorica su kao izaslanici gospodara Senja imali

⁵⁵ Isto, čl. 136, str. 74; usp. bilj. 7 ovog rada.

⁵⁶ Isto, čl. 151, str. 74; usp. bilj. 9 ovog rada.

⁵⁷ CD 13, dok. 27, str. 40-41: *de licencia domini Frixoni vicarii hoc presens puplicum instrumentum accopiaui*.

⁵⁸ CD 13, dok. 350, str. 484.

⁵⁹ CD 5, dok. 64, str. 617; Nada Klaić, *Vinodol od antičkih vremena do knezova krčkih i Vinodolskog zakona*, Pazin – Rijeka 1988., str. 56.

⁶⁰ Nada Klaić upozorava na tu okolnost (Društvena struktura, str. 117), kao i Bartulović (Neki organi i službe, str. 127). Ipak, Petar Strčić po svemu sudeći smatra kako su ove dvije funkcije jednake "... uvedena funkcija vicepotestata ili vicekomesa, dakle, podnačelnika ili potknežina" (Prilog o Senju u 13. i 14. st. za uspona knezova Krčkih, načelnika i knezova Senjskih, *Senjski zbornik*, sv. 34, Senj 2007., str. 177).

⁶¹ CD 5, dok. 586, str. 66; N. Klaić, *Društvena struktura*, str. 117.

⁶² *Senjski statut*, str. 59: *domino Laurentio de Corbauia, domino Johanne de Vegla, domino Paulo etiam de Vegla militibus, et Duymo condam domini Stephani militis videlicet Vegle, fidelibus seruitoribus dictorum dominorum (...)*.

iznimnu ovlast sazivanja rektora, vijećnika i gradskih *muževa dostojnih povjerenja* (*viris fide dignis*) na svečano potvrđivanje statuta. Potknežin nije bio naveden kod tog svečanog čina, a tada je na toj funkciji vjerojatno bio Benevenuto, ali je mogao biti i netko iz obitelji Raduč (vidi Tabelu 1).

U protokolima privatno-pravnih isprava 14. i početka 15. st. pri navođenju nosioca vlasti vikari se navode u 14% slučajeva, a istovremeno s potknežinom samo jednom.

Prvi poznati vikar u ispravama spominje se početkom 14. stoljeća. Bio je to Marco Michieli iz Venecije (*Marco Michael de Venetiis*) koji se u potpisu jedne isprave navodi kao egzaminator.⁶³ U tekstu jednog ugovora o nekim posjedima vikar Matej (*domino Matheo vicario in Segnia*) sklapa posao s Ivanom, sinom pokojnog Marka Michaelija (*Iohannes filius condam domini Marci Michaelis*).⁶⁴ U darovnici kneginje Elizabete Krčke iz ožujka 1350. u popisu svjedoka naveden je vitez Stjepan, sin Mateja, vikara u Senju (*dominus Stephanus miles, filius domini Mathei Segniensis vicarii*).⁶⁵ Izgleda da je Matej bio na toj dužnosti i 1353. godine.⁶⁶ Vikar Nikola Galov (*domino Nicolao Galli vicario Segnie*) spominje se jednom u popisu svjedoka kupoprodajnog ugovora sastavljenog u siječnju 1358. između nekadašnjeg gradskog suca Benvenuta, pokojnog Venimbenea (*Benvenutus condam Venimbene olim iudex Segnie*) i suca Jakova, sina pokojnog suca Kuzme (*iudex Jacobus, filius condam iudicis Cosme*).⁶⁷

Ipak, tijekom druge polovice 14. st. vikari se knezova Krčkih češće navode u izvorima. U protokolu ugovora o iznajmljivanju kuća Danijelu de Varicassis iz Zadra iz srpnja 1360. navodi se ime *plemenitog viteza gospodara Andrije vikara* (*nobilis militis domini Andree vicarii*). U nastavku dokumenta navodi se još dva puta, a vezano uz opis i lokalizaciju iznajmljivanih kuća.⁶⁸ Andrija se s druge strane spominje u protokolima tri ranije isprave iz 1356., 1358. i 1359. godine u funkciji potknežina. Nakon nekoliko godina šutnje u izvorima, kao potknežin spominje se četiri puta (tri puta 1364. i jedanput 1365.). U protokolu ugovora o iznajmljivanju polovine kuće iz studenog 1365. nekom Paulinu, sinu pokojnog Balda iz Venecije (*Paulino filius condam Baldi de Veneciis*) navodi se ponovno kao vikar. Izgleda da je u istoj godini prestao obavljati dužnost potknežina (u svojstvu kojega se spominje u ožujku).⁶⁹ Da je tomu vjerojatno tako može se zaključiti iz navođenja Frizona kao potknežina u Senju u lipnju 1365. godine.⁷⁰ Vjerojatnost da je došlo do rotacije u službama je velika budući da se Frizon kao vikar spominje u siječnju 1364. godine. Uz to u popisu svjedoka opo-

⁶³ Listine 1, dok. 301, str. 199.

⁶⁴ ASV, Cancellaria Inferiore, Notai, b. 14, nr. 5 (Senj, 25.II.1333.).

⁶⁵ CD 11, dok. 444, str. 584.

⁶⁶ Gordan Ravančić, Curia maior ciuilium – najstariji sačuvani registar građanskih parnica srednjovjekovnog Zadra (1351.-1353.), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, sv. 43, Zadar 2001., dok. 54, str. 140, dok. 60, str. 146.

⁶⁷ CD 12, dok. 342, str. 446.

⁶⁸ CD 13, dok. 27, str. 38-40.

⁶⁹ Isto, dok. 310, str. 427, dok. 350, str. 482.

⁷⁰ Listine 4, dok. 144, str. 83.

ruke Dragulje *de Fumo*, kćeri pokojnog Dimine iz Baške (*Dragugla, filia condam Dimini de Besscha et uxor olim Balducii de Fumo*) sastavljene u ožujku 1364., kao svjedok navodi se vikar Frizon (*dominus Frixon vicarius Segnie*).⁷¹ Zaključno prema izloženim podacima, Andrija je bio potknežin od siječnja do rujna 1364. godine.⁷² Tu je dužnost obavljao i tijekom ožujka 1365. godine.⁷³ U periodu od siječnja do ožujka 1364. vikar je bio Frizon.⁷⁴ On je u toj funkciji bio i od siječnja do ožujka 1365. godine.⁷⁵ No, naposljetku su se zamijenili na funkcijama, pa je tako u lipnju 1365. zabilježeno kako je Frizon obavljao službu potknežina, a Andrija u studenom iste godine službu vikara.⁷⁶ Upravo ovo vremensko poklapanje ne ide u prilog tezi o pogrešnom čitanju kratica kako je sugerirao Lujo Margetić.⁷⁷ Andriju se nakon ovog spomena službe vikara 1365. ne može pronaći u notarskim dokumentima gotovo jedno desetljeće. U rujnu 1374. ponovno je u protokolu jedne isprave zapisano njegovo ime s funkcijom potknežina.⁷⁸ U protokolima šest notarskih isprava od 1374. do 1379. godine navodi se na toj funkciji. Andrija se u svojstvu vikara spominje u protokolu jednog ugovora iz svibnja 1380. godine.⁷⁹

U tekstu istog ugovora javlja se još jedan vikar, Toma, pokojnog *ser Benevenuta Ripe* iz Tridentinske dijeceze (*Thomas vicarius Segnie, condam ser Benevenuti (!) de Ripa diocesis Tridentine*). Izgleda da su, protivno običaju koji je naposljetku postao dijelom gradskog statuta, u iznimnim slučajevima u Senju knezovi imali dva vikara. Pretpostavljam kako su, s obzirom na to da su u protokolu zabilježena dva gospodara grada od roda knezova Krčkih, Stjepan I. i Ivan V., dva vikara postojala zbog istoga razloga koji je istaknut u slučaju potknežina. Ipak, u protokolu spomenute isprave pri navođenju nositelja vlasti spominje se samo vikar Andrija. Vrijedi istaknuti kako u ovom slučaju nisu ostala zabilježena dva potknežina, već jedan. Tada je to bio Benevenuto koji je dokument pregledao te se potpisao u svojstvu egzaminatora. Ipak, postoji mogućnost da je bilo još potknežina za koje u izvorima nema vijesti. Možda su kneževima bila dovoljna dva vikara koji su štitili njihov interes. Jasan odgovor nije moguće dati. Kako je pokazano i na primjerima istodobnih pojava dvojice potknežina, postojanje jasno reguliranih pravila zapisanih u statutu ne mora nužno značiti da je sve uvijek tako i funkcioniralo. Očigledno sačuvane isprave daju uporište mišljenju kako je bilo iznimaka.

Slijedom iznesenog treba s oprezom promatrati tvrdnju L. Margetića kako je spomenuti Andrija vjerojatno bio potknežin, ali je njegova titulacija krivo pročitana

⁷¹ Listine 4, dok. 109, str. 61-62, dok. 110, str. 63; CD 13, dok. 255, str. 347.

⁷² Listine 4, dok. 109, str. 61-62, dok. 110, str. 63; CD 13, dok. 291, str. 399.

⁷³ CD 13, dok. 310, str. 426.

⁷⁴ Listine 4, dok. 109, str. 61-62, dok. 110, str. 63; CD 13, dok. 255, str. 347.

⁷⁵ Listine 4, dok. 133, str. 77, dok. 140, str. 81.

⁷⁶ Listine 4, dok. 144, str. 83; CD 13, dok. 350, str. 482.

⁷⁷ Margetić, Senjski statut, str. 30-32.

⁷⁸ CD 15, dok. 43, str. 61.

⁷⁹ CD 16, dok. 82, str. 89-90.

kod pripremanja rukopisa za objavljivanje.⁸⁰ Već sljedeće, 1381. godine, u mjesecu ožujku, on se navodi u protokolu neke isprave u svojstvu potknežina.⁸¹ Kao vikar navodi se u listopadu iste godine u protokolu jednog ugovora o najmu, a bez navoda imena potknežina.⁸² Potknežin Benevenuto je kao egzaminator pregledao isprave iz srpnja 1360. i studenog 1365., a koje su prijepisi iz ožujka 1372. i travnja 1389. godine.⁸³ Isprava iz svibnja 1380. u kojoj je Andrija naveden kao vikar je original, a tada je potknežin bio Benevenuto.⁸⁴ Valja upozoriti kako za 1360. godinu nema raspoloživih podataka koji bi svjedočili tko je bio potknežin, a mislim da nema razloga sumnjati da je Andrija bio vikarom.

Frizon se relativno često spominje u ispravama vezanim uz grad. Prvi poznati navod njegova imena je iz darovnice kojom kneginja Elizabeta, sestra kneza Dujma III., u siječnju 1354. daruje vinograd i zidanu kuću samostanu sv. Franje u Senju. Pri opisu lokacije vinograda navodi se i drugi vinograd čiji je vlasnik bio upravo Frizon, tada potknežin Ledenica u Vinodolu (*Frixon vicecomitis Ledeniçe*).⁸⁵ U prosincu 1359. bio je još na toj funkciji, što se saznaje iz popisa tri arbitra u nekom sporu.⁸⁶ Nakon nekoliko godina šutnje u izvorima, u siječnju i ožujku 1364., može ga se pronaći kao jamca dvojci plaćenika praćenih s većom grupom vojnika i kao svjedoka nekoj oporuci, ali na funkciji vikara. Unatoč činjenici da je dvije godine kasnije bio istovremeno i u kraljevoj službi u Dalmaciji i u službi knezova Krčkih kao vikar u Senju, on je sudjelovao u sakupljanju vojnika za Mlečane.⁸⁷ Premda nije bio upoznat s podatkom da je Frizon bio u kraljevoj službi, L. Margetiću je takvo ponašanje u načelu bilo nevjerojatno jer je bilo "nezamislivo da bi ... kraljev vikar u Senju mogao dozvoliti novačenje vojnika za Mletke (...)"⁸⁸ Valja upozoriti na bilješku iz srpnja 1370. kojom se ističe kako su kraljev admiral Baltazar de Sorba (*Baldassar*) i njegov sin, knez Splita, Rafael primili neka pisma koja im je poslao *ser* Frizon, senjski vikar. U potpisu kopije tog dokumenta on se predstavlja kao kraljevski vikar (*Frixon vicarius regius*).⁸⁹

⁸⁰ CD 16, dok. 82, str. 91; Margetić, Senjski statut, str. 30-32. U bilješci za ovu i druge isprave kod kojih se istaknula pretpostavka da je krivo pročitana titulacija u *Diplomatičkom zborniku*, navodi se da se original čuva u franjevačkom samostanu na Trsatu. Nisam uspio doći do originala jer ih u samostanu više nema (ili su zagubljene). Ovdje se zahvaljujem prof. dr. sc. fra Franji Emanuelu Hošku na susretljivosti u davanju informacija o inventaru samostanskog arhiva. Budući da L. Margetić koristi riječ *možda* te tezu potkrjepljuje događajima oko spomenutog novačenja vojnika, ispravu za koje ističe da je krivo pročitana titulacija službenika sigurno nije imao u rukama.

⁸¹ CD 16, dok. 146, str. 164.

⁸² Isto, dok 182, str. 218-220.

⁸³ CD 13, dok. 27, str. 38-41.

⁸⁴ CD 16, dok. 82, str. 89-91.

⁸⁵ CD 12, dok. 162, str. 217.

⁸⁶ Isto, dok. 489, str. 649.

⁸⁷ *Listine* 4, dok. 109, str. 61-62, dok. 110, str. 63; CD 13, dok. 255, str. 347.

⁸⁸ Margetić ima takav stav vezan uz položaj potknežina Andrije (Senjski statut, str. 32).

⁸⁹ CD 14, dok. 198, str. 275. O Baltazaru de Sorbi usp. Branka Grbavac, Prilog proučavanju životopisa denoveškog i zadarskog plemića Baltazara de Sorbe, kraljevskog admirala, u: *Humanitas et litterae. Zbornik u čast Franje Šanjeka*, ur. Lovorka Čoralčić – Slavko Slišković, Zagreb 2009., str. 227-240.

Iako na prvi pogled ovi podaci djeluju neobično, za njih postoji objašnjenje. Očigledno je vikar u Senju bio kneževski službenik, dok je kraljevski vikar posve drugačija dužnost i u ovom slučaju ne označava kraljeva službenika u gradu. U darovnici iz rujna 1374. Nikola, unuk potknežina Davida i sin ser Jakova zvanog Zava iz Furlanije (vidi Genealogiju 1), za svjedoka ima Antonija, sina Frizona, bivšeg vikara u Senju (*Antonio filius Frixoni olim vicarii Segnie*).⁹⁰ Da je zaista Antonijev otac bio kraljevski vikar u gradu to bi tada jasno pisalo i kraj njegova imena u ovom dokumentu. Spisi zadarskog notara Petra Perencana (*Petrus Perençanus*) donose više podataka o Frizonu te pobliže razjašnjavaju njegovu službu kralju. Bio je sin Marka de Protisa (*condam magistri Marci de Prottis*) te je 1366. i 1367., uz to što je bio vikar u Senju, bio i kraljevski sakupljač tridesetine i daće za sol u Dalmaciji i Hrvatskoj (*vicarius Segnensis et pro regia magestate Hungarie exactor trigesimarum et dacii salis tocius Dalmacie et Croacie*).⁹¹ T. Raukar je upozorio kako je u toj kraljevoj službi bio od početka rujna 1366. do kraja 1369. godine.⁹²

Potknežin Benevenuto bio je na svojoj funkciji u svibnju 1380. dok su istovremeno u službi bila dvojica vikara – Andrija Derović i Toma *de Ripa*.⁹³ Posljednji je bio na funkciji vikara i kasnije što se može vidjeti iz privatne tužbe koju je podnio pred sud knezova Krčkih, Stjepana I. i Ivana V., u kolovozu 1386. godine.⁹⁴ Vrijedi napomenuti kako se u protokolu te isprave ne navodi ime potknežina. Njegovo ime nalazi se u proemiju gradskog statuta dvije godine kasnije, gdje nema spomena potknežinu.

Posljednje desetljeće 14. st. ističe se spominjanjem u izvorima ime jednog vikara. U lipnju i prosincu 1394. navodi se ime vikara Tome od Čeha (*Thoma de Cehii*).⁹⁵ Prema svemu sudeći riječ je o vitezu Tomi (*Toma de Okych*), sinu Benvenuta, koji se spominje u ispravama vezanim uz kaštel Okić u posljednjem desetljeću 14. stoljeća.⁹⁶ Taj je Toma 1393. godine za 10.000 zlatnih dukata kupio Okić u Zagrebačkoj županiji od kralja Žigmunda Luksemburškog.⁹⁷ Sljedeće godine potvrdio je povlastice jobagionima kaštela, Ivanu, sinu Dize (*Dixe*) i Ivanu, sinu Staseča (*Stasecha*) od roda Cvetkovića (*generacione Chetkouich*).⁹⁸ Zajedno sa sinom Benevenutom navodi se u

⁹⁰ CD 15, dok. 43, str. 61.

⁹¹ DAZd, SZB, br. 8, Perenčan, b. 1, fasc. 3, fol. 41 (16.X.1366.), fasc. 4, fol. 24 (10.II.1367.), fasc. 5, fol. 27 (2.VI.1367.).

⁹² Tomislav Raukar, *Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku*, Split 2007., str. 304.

⁹³ CD 16, dok. 82, str. 89-91.

⁹⁴ CD 17, dok. 22, str. 29-31.

⁹⁵ *Listine* 4, dok. 448, str. 329; CD 17, dok. 441, str. 630.

⁹⁶ Usp. Pál Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, sv. 1, Budapest 1996., str. 380; Emilije Laszowski, Bevenjudi Okički, Cetinski, Ostrožinski i Skradinski (rodopisna crtica), *Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog arhiva*, sv. 2, Zagreb 1900., str. 56.

⁹⁷ *Zsigmond-kori Oklevéltár*, prir. Mályusz Elemér et al., sv. 1, Budapest 1951., reg. 2844, str. 309. Laszowski ističe kako je Toma sin Benvenuta, za što su mu uporište bilješke Radoslava Lopašića koji nije naveo izvor za taj podatak (Bevenjudi Okički, str. 56). Vidi i: Dragutin Pavličević, Iz starije prošlosti Okića (povijesni pregled), u: *Pod Okićem. Zavičajna knjiga župa sv. Marije i sv. Martina*, ur. Dragutin Pavličević, Zagreb 1993., str. 109.

⁹⁸ CD 17, dok. 405, str. 582-583; Laszowski, Bevenjudi Okički, str. 56-57.

ispravi iz 1395. kada ponovno potvrđuju povlastice Cvetkovićima – Ivanu sinu Dize, Grguru sinu Ivše (*Iwse*), Klementu sinu Branka te Munia, sinu Petra.⁹⁹ U ožujku iste godine Toma se navodi u svojstvu vikara u Senju u ispravi kojom zagrebački kaptol utvrđuje granice područja Okića.¹⁰⁰ Izgleda da je Toma preminuo do 1397. godine jer se njegov sin Benevenuto (*filio quondam Thome vicarii Segniensis de Oklich*) navodi u ispravama iz te godine, i to u zakletvi pred banom Nikolom Gorjanskim oko priznavanja pravorijeka suda vezanog uz spor oko granice Zrinije i Okića te utvrđivanju granica Zrinije.¹⁰¹ Međutim, za početak 15. stoljeća ne može se pronaći više podataka o tome kada je potonji došao u službu knezova Krčkih. No, osobito su za to zanimljive dvije senjske isprave. U protokolu već spomenute isprave iz 1395. ističe se kako je potknežin Benevenuto *plemeniti muž*.¹⁰² U jednoj oporuci sastavljenoj u Senju u listopadu 1399. u protokolu pri navođenju nositelja vlasti navodi se vitez Pavao kao vikar, a Benevenuto kao potknežin.¹⁰³ U toj se ispravi može pronaći i podatak kako je potonji imao kuću u gradu. Budući da je od sedamdesetih godina 14. st. u gradu djelovao kao potknežin Benevenuto ostaje otvoreno pitanje je li u protokolu isprave iz 1395. riječ o njemu ili o Benevenuto Okićkom, budući da je posljednji zaista bio plemić, a otac mu je tada bio u službi knezova Krčkih u Senju. Ipak, sigurno je kako je on bio u službi knezova Krčkih oko 1411. godine kada su od njega nastojali kupiti Okić. U protokolima senjskih isprava navodi se ime vikara Benevenuta tek 1415. i 1417. godine te je vjerojatno riječ upravo o Benevenuto Okićkom (*Benevenutus de Occhiz*).¹⁰⁴ On je u ožujku 1416. prodao svoj kaštel Okić kraj Zagreba knezu Nikoli IV. za 14.000 zlatnih dukata. Novac se morao isplatiti u tri rate. U travnju je trebalo prvi dio od 10.000 zlatnih dukata deponirati u banci u Veneciji. Nadalje, knez je trebao platiti 1.500 dukata grofu Fridriku II. Celjskom (*Friderico de Zily*) ili njegovim nasljednicima. Naposljetku, Benevenuto je dobio u zalog pripadajuće prihode u kaštelu Grobnik dok se ne isplati za preostalih 2500 dukata. Knez je njemu i njegovim sinovima Tomi i Ladislavu dodijelio sela Goricu (*Goricza*) i Luku u Gackoj, a oni su mu trebali služiti s jednim kopljanikom.¹⁰⁵ Kralj Žigmund Luksemburški potvrdio je

⁹⁹ CD 18, dok. 27, str. 40; Laszowski, Bevenjudi Okićki, str. 57.

¹⁰⁰ CD 18, dok. 12, str. 15-20.

¹⁰¹ Isto, dok. 146-148, str. 220-224.

¹⁰² Isto, dok. 33, str. 42.

¹⁰³ Isto, dok. 341, str. 487-488.

¹⁰⁴ HDA, Pavlinski samostan sv. Spasitelj – Senj, fasc. 1, br. 11; Pavlinski samostan sveta Jelena – Senj, fasc. 1, br. 2/1-2; MOL, DL 34388, 35418, 35419.

¹⁰⁵ *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus. A Frangepán család oklevéltára* (dalje: CF), prir. Lajos Thallóczy, Samu Barabás, sv. 1, Monumenta Hungariae historica diplomataria, sv. 35, Budapest 1910., dok. 212, str. 179-183. Vidi i: Emilij Laszowski, *Gorski kotar i Vinodol. Dio državnine knezova Frankopana i Zrinskih. Mjestopisne i povjesne crtice*, Zagreb 1923., str. 76. Vrijedi upozoriti kako je kralj Ladislav Napuljski knezu Nikoli IV. darovao Okić još u siječnju 1403. godine. Rački, *Izvadci*, dok. 42, str. 43-44. Izgleda kako je to darovanje bilo isprazno. Knez je 1411. nastojao posuditi 10.000 zlatnih dukata u Veneciji, za što je bio spreman dati u zalog daće u Senju, polovicu daća otoka Krka i u Vinodolu. Taj mu je novac trebao da bi kupio Okić od tamošnjeg kaštelana Benevenuta (*Listine* 6, MSHSM, sv. 9, Zagreb

knezu Nikoli IV. posjed kaštela Okić sa svim pripadnostima u svibnju 1419.¹⁰⁶ Toma i Ladislav (Lacko) potvrdili su u lipnju 1419. godine kako im je knez namirio dug.¹⁰⁷

Podrijetlo "Bevenjuda Okićkih" nije posve jasno. Emilij Laszowski je smatrao kako je podjednako moguće da su bili iz Senja ili iz Dalmacije, upozorivši pri tome na talijansko ime njihova pretka.¹⁰⁸ Postoji mogućnost da su vikar Toma, sin Benevenuta *de Ripe* iz Tridentinske dijeceze (1380. i 1388.) i vikar Toma od Čeha i Okića, sin Benevenuta (1394., 1395., 1397.) zapravo ista osoba. Ako je tomu tako, onda su podrijetlom iz Italije. U Senju je sedamdesetih godina djelovao je potknežin Benevenuto, kojem se u ispravama ne dodaje drugi pridjevnik. Možda je on taj *de Ripa*, otac Tomin, ujedno i prvi od svoga roda, koji je počeo službovati za knezove Krčke u gradu.

Više od jednog desetljeća nakon Benevenuta Okićkog nema u poznatim izvorima spomena imena nekog kneževog vikara. Međutim, u tridesetim godinama 15. st. postoje podaci za drugog službenika knezova u gradu. Prema sačuvanim izvorima dugi niz godina dužnost frankapanskog vikara u Senju obavljao je vitez *ser Nikola de Barnis*, pokojnog Franje, iz San Severina (Severa) u Apuliji (*Nicolao de Barnis*). Prvo njegovo izravno navođenje u senjskoj ispravi u toj službi je iz 1433. godine.¹⁰⁹ Na toj funkciji navodi se i u ispravi iz studenog 1437. godine.¹¹⁰ Drugih njegovih navođenja u pojedinačnim ispravama, koliko mi je poznato, nema. Međutim, iako su sačuvane isprave nastale u Senju tijekom prve polovice 15. stoljeća malobrojne, sretna je okolnost da se ovaj vikar često spominje u notarskoj knjizi riječkog notara i kancelara Antuna *de Renna* iz Modene. Nikola de Barnis je sa svojom obitelji bio nastanjen u Rijeci, gdje je uspostavio snažnu trgovačku aktivnost. U frankapanskoj je službi izgleda ostao do smrti 1457. godine.¹¹¹ U malom broju sačuvanih privatnih isprava nastalih u Rijeci tog vremena nisam pronašao navod niti jednog potknežina ili vikara iz Senja.¹¹²

1878., dok. 161, str. 174-175). Podatak o davanju u zalog daća na spomenutim kneževim posjedima zanimljiv je zbog toga što su tada navodno pravo na prikupljanje daće ondje imali grofovi Celjski (na ime neisplaćenog miraza kneginje Elizabete Krčke).

¹⁰⁶ CF 1, dok. 213, str. 184-186.

¹⁰⁷ Mile Magdić, Petnaest izprava, koje se čuvaju u arhivu senjskog kaptola, *Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog arhiva*, sv. 3, Zagreb 1901., str. 47; CF 1, dok. 214, str. 186; Laszowski, *Gorski kotar i Vinodol*, str. 76. O okolnostima dolaska Okića u ruke krčkih knezova Frankapana usp. Laszowski, *Bevenjudi Okićki*, str. 57; Pavličević, *Iz starije prošlosti Okića*, str. 109-110.

¹⁰⁸ Laszowski, *Bevenjudi Okićki*, str. 56.

¹⁰⁹ HDA, Pavlinski samostan sveta Jelena – Senj, fasc. 1, br. 3; MOL DL 35541.

¹¹⁰ *Hrvatski spomenici*, dok. 80, str. 146.

¹¹¹ Prvi spomen u knjizi (bilježnici) je iz kolovoza 1442., usp. Silvano Gigante, *Libri del Cancelliere*, sv. 1, Cancelliere Antonio di Francisco de Reno, dio 1, *Monumenti di storia Fiumana*, sv. 2, Rijeka 1912., str. 287. Izgleda kako je preminuo oko 1457. godine, usp. Mirko Zjačić, *Knjiga riječkog notara i kancelara Antuna de Renno de Mutina (1436-1461) III.*, *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci*, sv. 5, Rijeka 1959., str. 329.

¹¹² Državni arhiv u Rijeci, Zbirka isprava, Pregledao sam isprave za 15. stoljeće u serijama 1. Riječke isprave te 2. Isprave Augustinskog samostana.

Kao i u slučaju potknežina, nije bilo moguće precizno utvrditi trajanje mandata pojedinih vikara, a ni koje su sve osobe obavljale tu dužnost. Njihov je djelokrug rada također djelomice ostao nepoznat.

Zaključak

S raspoloživom objavljenom i za ovaj rad pregledanom neobjavljenom građom ne može se preciznije utvrditi trajanje mandata službenika knezova Krčkih na mjestima potknežina i vikara, kao ni mnoga pitanja vezana uz njihove dužnosti i ovlasti. U priloženim tabelama njihova su imena popisana te se predlažu približni datumi kada su bili na dužnosti. Službu potknežina su prema izboru kneza vršili pripadnici istaknutih senjskih obitelji. U velikom broju slučajeva uz potknežine, kroz više generacija, sucima u gradu bili su pripadnici senjskih plemićkih obitelji, najčešće iz roda potknežina Davida (Mojsije?) i Raduča (u prilogu su njihove genealogije). Službu kneževog vikara u gradu većinom su vršili stranci. Smatram da se iz upošljavanja vikara stranaca može nazrijeti nastojanje knezova Krčkih da postupno zaobiđu nekakvu vrstu posebnog statusa koji su senjske istaknute obitelji imale u gradu.

Prilozi

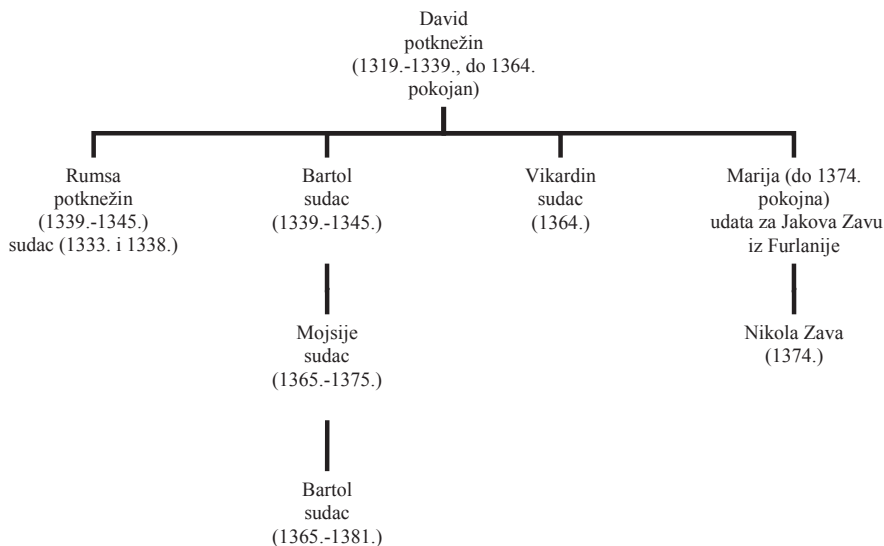
Tabela 1. Kneževski potknežini u Senju

Br.	Ime	Godine za koje se navode u službi	Izvor
1.	Jakov (podnačelnik)	1271.	CD 5, dok. 64, str. 617.
2.	Filip pok. Rad(uča?)	1292., 1293., 1302.	CD 7, dok. 68, str. 81, dok. 137, str. 157; <i>Listine 1</i> , dok. 301, str. 198.
3.	Benevenuto	1292.	CD 7, dok. 68, str. 81.
4.	Dessigna pok. Nikole	1295., 1302.	CD 7, dok. 192, str. 212; <i>Listine 1</i> , dok. 301, str. 198.
5.	Raduha/Raduč	1302., 1312.	<i>Listine 1</i> , dok. 301, str. 198. CD 8, dok. 260, str. 314.
6.	David	1319., 1333., 1338., 1339.	CD 8, dok. 445, str. 544; ASV, Cancellaria Inferiore, Notai, b. 14, nr. 5; CD 10, dok. 339, str. 483-484.
7.	<i>ser</i> Tumpa, sin pokojnog Draška od roda Vuković iz Gacke	?	CD 10, dok. 334, str. 476.
8.	Rumsa, sin potknežina Davida	1339., 1343., 1344., 1345. (sudac 1333.-1338.)	CD 10, dok. 334, str. 474, dok. 339, str. 483-484; CD 11, dok. 81, str. 108, dok. 92, str. 126, dok. 156, str. 203.
9.	Marin, sin dvornika Bartola iz Novigrada (?)	1345.	CD 11, dok. 156, str. 203.
10.	vitez Andrija Derović	1356., 1358., 1359., 1364., 1365., 1374., 1375., 1379., 1381. (prekidi u službi su opisani)	CD 12, dok. 247, str. 328, dok. 342, str. 446, dok. 489, str. 649; <i>Listine 4</i> , dok. 109, str. 61, dok. 110, str. 63; CD 13, dok. 291, str. 399, dok. 310, str. 427, CD 15, dok. 43, str. 61, dok. 48, str. 67, dok. 49, str. 70, dok. 104, str. 141; CD 16, dok. 45, str. 53, dok. 146, str. 164.
11.	<i>ser</i> Frizon, sin Marka <i>de Protisa</i>	1365.	<i>Listine 4</i> , dok. 144, str. 83; CD 13, dok. 350, str. 482.
12.	Benevenuto (<i>de Ripa</i> iz Tridentinske dijeceze?)	1372., 1374., 1380.	CD 13, dok. 27, str. 40; CD 15, dok. 43, str. 64; CD 16, dok. 82, str. 91.
13.	vitez Benevenuto sin Tome od Okića (<i>de Ripa?</i>)	1395., 1399.	CD 18, dok. 33, str. 42, dok. 341, str. 488.
14.	David Raduč	prije 1406.	Rački, Izvadci, str. 61.
15.	Jakov Raduč	1411. (sudac 1449.)	HDA, f. 0655, fasc. 1, br. 9, 10 i 14; MOL, DL 34386, 34387, 34398.

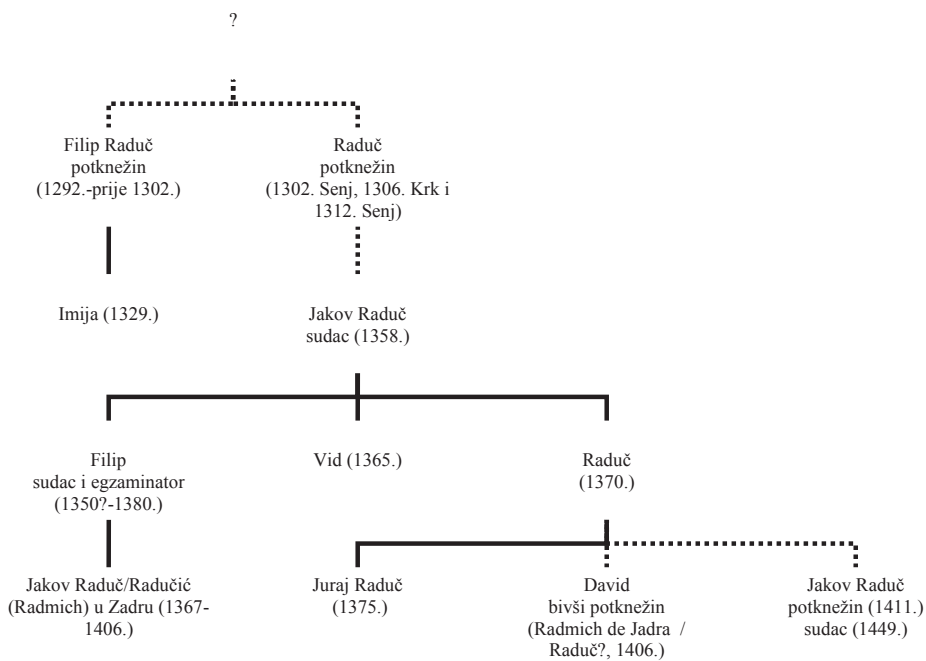
Tabela 2. Kneževski vikari u Senju

Br.	Ime	Godine za koje se navode u službi	Izvor
1.	Marko Michaeli iz Venecije	1302.	<i>Listine</i> 1, dok. 301, str. 198.
2.	Matej	1333., 1353.	ASV, Cancellaria Inferiore, Notai, b. 14, nr. 5; Ravančić, Curia maior ciuilium, dok. 60, str. 146.
3.	Nikola Galli (iz Zadra?)	1358.	CD 12, dok. 342, str. 446.
4.	vitez Andrija Derović	1360., 1365., 1380., 1381.	CD 13, dok. 27, str. 38-40, dok. 350, str. 482; CD 16, dok. 82, str. 89-90 i dok. 182, str. 218.
5.	<i>ser</i> Frizon, sin Marka de Protisa	(siječanj-ožujak?) 1364. i 1365. 1366., 1370.	<i>Listine</i> 4, dok. 109, str. 61-62 i dok. 110, str. 63; CD 13, dok. 27, str. 40-41, dok. 255, str. 347; DAZd, SZB, br. 8, Perenčan, b. 1, fasc. 3, fol. 41; CD 14, dok. 198, str. 275.
6.	vitez Toma, sin Benevenuta <i>de Ripa</i> iz Tridentinske dijeceze	1380., 1388.	CD 16, dok. 82, str. 89-90; CD 17, dok. 22, str. 29.
7.	vitez Toma od Čeha, od Okića (<i>de Ripa</i> ?)	1394., 1395., 1397.	CD 17, dok. 405, str. 582; CD 18, dok. 12, str. 15-20, dok. 146, str. 220.
8.	vitez Pavao	1399.	CD 18, dok. 341, str. 487.
9.	vitez Benevenuto, sin Tome od Okića (<i>de Ripa</i> ?)	1415., 1417.	HDA, f. 0655, fasc. 1, br. 11 (1. kutija) i f. 0654, fasc. 1, br. 2/1 i /2; MOL, DL 34388, 35418 i 35419.
10.	vitez Nikola <i>de Barnis</i> iz San Severina (Severa) u Apuliji	1433., 1437., 1442., 1457.	HDA f. 0654, fasc. 1, br. 3; MOL, DL 35541; Šurmin, <i>Hrvatski spomenici</i> , dok. 80, str. 146; Gigante, <i>Libri del Cancelliere</i> , str. 287; Zjačić, <i>Knjiga riječkog notara</i> , str. 329.

1. Genealogija potknežina Davida¹¹³

2. Genealogija obitelji Raduč

¹¹³ U genealogijama se uglavnom donose prva i posljednja godina spomena službe.

Ozren Kosanović

Viscount and Vicar as Officials of the Counts of Krk in the City of Senj (from 1271 to 1469)

Summary

The article analyses the functions of viscount and vicar as officials of the Counts of Krk (since the times of Count Nicholas IV called the Frankapani) in the city of Senj during two centuries of their rule over the city. While discussing data concerning these offices, it offers some new hypotheses and reevaluates the existing historiography. The viscounts of the Counts of Krk in the majority of cases were members of two prominent noble families of Senj. This was not the result of city statute regulations (as some authors state emphatically), but was a practice that the counts enforced. That remained unchanged during the fourteenth century, even though the counts appointed all their officials according to their will. Some authors maintain that the vicar was the deputy of a viscount. In this article, it is established that the vicar was beneath the viscount in the hierarchy, but did not act as his deputy. Furthermore, the counts regularly appointed foreigners as vicars. It seems that this was the way in which the counts tried to weaken the positions of the noble oligarchy of Senj towards the end of the fourteenth century. Both of these officials had more or less the same jurisdiction in the city (according to the statute of 1388). As the city statute and other sources show, they, for example, both had the right to preside in the court, and could sentence proven criminals, and give authorisation to city notaries for making copies of private documents (testaments, contracts, etc.). Unfortunately, the small number of fifteenth-century sources at our disposal could not suffice for further analysis of these offices during that period. The article contains also some data on the individuals who served the counts in these offices and a partial reconstruction of the time that they spent in those offices.

Key words: Senj, viscount, vicar, Counts of Krk, the Frankapani, the Central Middle Ages, the Late Middle Ages